DE VERTALER VAN DE BIOGRAFIE VAN DOM LAMBERT BEAUDUIN AAN HET WOORD
Een antwoord van Wouter Meeus op drie vragen

De biografie van Dom Lambert Beauduin is uit het Frans vertaald door Wouter Meeus, al meer dan vijftien jaar consciëntieus vertaler van merendeels filosofisch-theologische en kunsthistorische boeken uit het Frans, maar ook uit het Engels, Duits en het Spaans. Nadat we de afgelopen maanden via de mail hadden gecorrespondeerd over redactionele en taalkundige kwesties rondom de vertaling, vroeg ik of ik hem kon ontmoeten in zijn woonplaats Antwerpen op mijn terugreis van een bezoek aan Chevetogne. Ik legde hem ter voorbereiding van het gesprek drie vragen voor: over zijn betrokkenheid met Chevetogne, zijn visie op dom Lambert en over vertalen. Bij mijn aankomst op een zeer herfstige dag in Antwerpen bleek hij zijn 'huiswerk' reeds te hebben verricht: hij had een tekst geschreven als antwoord op mijn vragen. Die tekst vindt u hieronder.

Otto S. Lankhorst

Op een dag kreeg ik een telefoontje van père Antoine Lambrechts uit Chevetogne. Of ik de korte biografie over dom Lambert Beauduin uit het Frans in het Nederlands wilde vertalen? Ik voelde me zeer vereerd met die vraag. Of juister: ik was verrast én blij. U moet weten dat ik van 1975 tot 1981 als monnik in Chevetogne heb geleefd. Die zes jaren zijn een bijzonder belangrijke periode in mijn leven geweest. Ik kwam uit een traditioneel katholiek milieu. Een dergelijk milieu heeft zijn enge kanten, maar mijn opleiding op de middelbare school en aan de universiteit van Leuven had die engheid opengetrokken. Toch was die opening niet te vergelijken met wat ik in Chevetogne mocht meemaken. Nooit eerder was ik zo'n goed onderbouwde ruimheid van geest tegengekomen. Wat ik daar heb meegekregen, heeft mij een kijk op de wereld, op het geloof en op het christendom gegeven waarvan ik nog dagelijks de vruchten pluk. In gesprekken met gelovigen en ongelovigen merk ik dat mijn visie op en mijn beleving van het christenzijn nog steeds gevoed worden door die brede kijk.

Mijn persoonlijke evolutie had echter tot gevolg dat ik na zes jaar het klooster verliet. Dat was én een moeilijke beslissing én een pijnlijke ervaring. Voor mijzelf, uiteraard, maar achteraf – je hebt daar tijd voor nodig – besefte ik hoe pijnlijk zo'n scheiding ook voor een gemeenschap is. 'Het is een beetje als een echtscheiding', zei een van mijn zussen ooit, en ik denk dat ze gelijk heeft. Het is ook leren omgaan met een mislukking, iets wat dom Lambert in zijn leven steeds opnieuw heeft moeten doen. In die context heeft de vraag van père Antoine me veel genoegen gedaan: het bevestigde mijn gevoel dat er nog steeds een band was, en wel een band van vertrouwen. Ik werk nu al vijftien jaar als vertaler en ik kan u verzekeren dat de ervaring mij heeft geleerd dat opdracht geven tot een vertaling altijd een daad van vertrouwen is. Het is niet omdat je de bron- en de doeltaal goed beheerst, dat je ook de boodschap van het originele werk kunt overbrengen, met alle nuances die het bevat. Of mij dat in dit geval gelukt is, weet ik niet, maar ik weet wel dat de opdrachtgever begrepen had dat voor een goed eindresultaat vertrouwdheid met het onderwerp een conditio sine qua non is.

Ik heb de opdracht dus graag aanvaard, te meer omdat het om een korte biografie zou gaan: de ingekorte versie van een lijviger werk, had père Antoine mij gezegd. Voor een boek van een honderdtal bladzijden kon ik 'tussendoor' wel even tijd vrijmaken, dacht ik. Honderd pagina's? Ik had beter moeten weten: elders zouden ze een boek van driehonderd pagina's misschien tot één derde van de omvang reduceren, maar het boek dat mij vanuit

Chevetogne werd toegestuurd, telde zelf bijna driehonderd pagina's. De oorspronkelijke versie, zo heb ik later kunnen vaststellen, is welgeteld 1612 pagina's dik! Beide versies zijn het werk van twee gepensioneerde priesters, Raymond Loonbeek en Jacques Mortiau, die hier het beste van zichzelf hebben gegeven. Ze ontvingen voor hun werk in 2002 de 'Prix Léon Halkin' (voor het beste historisch werk in 2001 verschenen). Raymond Loonbeek is intussen overleden, maar tijdens het vertalen heb ik regelmatig telefonisch of mailcontact gehad met Jacques Mortiau. Zijn gedrevenheid en acribie waren een krachtige stimulans en hebben mij niet alleen af en toe behoed voor foute interpretaties, maar hebben ook geleid tot het opstellen van een verklarende woordenlijst. Ik had daar zelf de behoefte aan gevoeld en Mortiau heeft het idee zonder de minste aarzeling onderschreven. We leven inderdaad in een tijd waarin termen, begrippen, ideeën en opvattingen die tijdens het leven van dom Lambert algemeen gangbaar waren, voor veel mensen nu of volslagen onbekend zijn, of deel uitmaken van het rijke roomse – of tout court christelijke – verleden, of te gespecialiseerd zijn om tot het hun bekende vocabularium te behoren. Daarmee raken we aan de wel zeer brede vraag van veranderende contexten en verschuivingen in de heersende cultuur die bepalend zijn voor de vraag of en hoe je de boodschap van het leven en de initiatieven van dom Lambert begrijpt. Als u het mij toestaat, kom ik daar zo dadelijk op terug.

Eerst wil ik nog iets kwijt over de vertaalactiviteit als zodanig. Het is in 2009 niet gemakkelijk om te vertalen voor zowel Nederlandse als Vlaamse lezers. Er zijn altijd al verschillen geweest in het taalgebruik in Nederland en Vlaanderen, maar de laatste decennia zijn die overhand toegenomen. Het resultaat dat nu voorligt, is mede het resultaat van de opmerkingen die u [= O.L.] hebt gemaakt, van de voorstellen die u hebt gedaan en van de even gedegen als aangename manier waarop we die samen hebben kunnen verwerken. Zullen we dit een oneigenlijke maar wel heel reële vorm van oecumene noemen? Benieuwd wat lezers van boven en onder de landsgrens ervan zullen denken!

In elk geval was het een extra uitdaging. Wie vertaalt, maakt namelijk voortdurend de overgang van één universum en manier van denken naar een andere. Een Franstalige denkt anders dan een Nederlandstalige. Het gaat niet alleen om woorden en begrippen, maar ook en vooral om de manier waarop die met elkaar verbonden worden. De taal die iemand spreekt, is bepalend voor zijn mens- en wereldbeeld. Een vertaling is in mijn ogen geslaagd als ze op haar lezer een effect heeft dat zeer dicht staat bij wat de tekst in de brontaal met zijn lezers doet. Ik hoop dus niet alleen de inhoud en de stijl van het boek van Loonbeek en Mortiau te hebben gerespecteerd – want, zeker wat het laatste betreft, getransponeerd –, maar via hun tekst ook de boodschap die dom Beauduin en zijn leven zijn. Wat een complex spel van verhoudingen!

Ik heb dom Lambert uiteraard niet persoonlijk gekend, maar tijdens mijn periode in Chevetogne heb ik wel samengeleefd met mensen die niet alleen door hem beïnvloed waren, maar ook lief en leed met hem hadden gedeeld, met hem van gedachten hadden gewisseld en van mening verschild, die veel voor hem hadden betekend en hem meer dan eens op hun beurt hadden beïnvloed. Dat kon ik bijvoorbeeld merken toen ik les kreeg van dom Olivier Rousseau. Ik voelde heel sterk hoe daar een levende traditie werd doorgegeven, maar heb pas bij het vertalen van het boek beseft hoe belangrijk dom Olivier in het leven van dom Lambert is geweest. Dom Lambert was een sterke en grote persoonlijkheid, maar zoals bij alle echt groten het geval is, was hij geen eiland, geen solitair genie, maar iemand die openstond voor wat anderen hem aanreikten en voor hem konden betekenen, dat op zijn manier verwerkte en dat dankbaar doorgaf. Traditie en gemeenschap horen samen, tot in de diepste vezels van iemands persoonlijke bestaan. Zonder dat gegeven kun je dom Lambert

niet begrijpen, denk ik. En precies in die zin is hij een baken voor onze tijd. Oei, wat een grote woorden, maar wat ik bedoel is heel eenvoudig: als in onze tijd iets is weggevallen – zonder te willen veralgemenen –, dan is het wel het gemeenschap stichtende van de levende traditie. Dat wegvallen is paradoxaal genoeg het resultaat van een overmaat aan traditie, maar dan bedoel ik met dat laatste datgene wat dom Lambert de 'kleine traditie' zou hebben genoemd, de regelneverij die houvast moest bieden in het leven en dat ook wel deed, maar vaak ten koste van het diepste in een mens, van wat hem echt beroert en tot mens maakt. Het is beslist niet de minste verdienste van dom Lambert dat hij die bekrompenheid niet heeft overwonnen door de zin voor traditie de laan uit te sturen, maar door opnieuw de 'grote traditie' te ontdekken, de in de loop van de geschiedenis moeizaam bevochten – en nog steeds te bevechten – antwoorden van de kerk op de grote vragen van het leven, vanuit haar geloof in hem die door de dood heen is gegaan – de dood waarmee wij allen op velerlei manieren in ons leven worden geconfronteerd – en verrezen is. Het is beslist geen toeval dat dom Lambert gestorven is met het hoofd op dikke boekdelen met teksten van de grote historische concilies, precies die teksten waarin de kerk haar gemeenschap-zijn en daarin en daardoor ons menszijn heeft vormgegeven.

Dom Beauduin leefde in een heel andere tijd dan de onze. Voor de kerk was de negentiende eeuw een tijd van restauratie: de Franse Revolutie had haar virtueel dood verklaard en zij had daar onder meer op gereageerd door in die nieuwe omstandigheden terug te grijpen naar oude zekerheden. Ook het monastieke leven dat dom Lambert heeft gekend, was de vrucht van die restauratiebeweging. Je kunt er echter niet onderuit: als je in veranderde omstandigheden hetzelfde meent te kunnen doen als voordien, om die 'traditie' te redden, doe je iets anders, precies omdat de context waarin die traditie nu gaat functioneren, niet meer dezelfde is. Ik denk dat dom Lambert dat existentieel begrepen heeft. Hij is opgegroeid in een gezin van welgestelde landbouwers, waar, zoals dat in boerengezinnen wel vaker het geval is, 'traditie' en 'traditioneel' geen vieze woorden waren. Bij het vertalen van zijn biografie werd ik getroffen door de rol die zijn moeder in zijn leven heeft gespeeld. Geen levende traditie zonder moeders met een sterke binnenkant, ben ik geneigd te denken. Meer dan één kerkvader zou daar trouwens een goed voorbeeld van zijn. De sterkte die dom Lambert zo heeft meegekregen, heeft hem toegelaten van binnenuit de beperkingen van de 'gerestaureerde traditie' open te breken.

Het is mij trouwens opgevallen dat hij dat niet in één keer heeft gedaan. Het heeft vrij lang geduurd voor hij zijn eigen weg heeft gevonden. Over zijn periode voordien, in de christelijke arbeidersbeweging, is hij altijd vrij discreet gebleven. Ik leer daaruit niet alleen dat een mens vaak door een lang rijpingsproces heen moet voor hij zijn ware roeping ontdekt – en wie krijgt daar in onze jachtige en prestatiegerichte tijd nog de kans toe, als men daar aan het begrip 'roeping' al enige betekenis wil toekennen? –, maar ook dat de wegen die hij daarbij bewandelt zowel voor hemzelf als voor anderen vaak een raadsel blijven. Had dom Lambert ontdekt dat sociale actie uiteindelijk niet zonder een sterk innerlijk leven kan? Wie zal het zeggen? In dom Columba Marmion vond hij in elk geval een geestelijk leider die het belang van dat laatste benadrukte, maar bijna tegelijk trok hij de inbreng van zijn leermeester open naar de ecclesiale dimensie: innerlijkheid en gemeenschap zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. En van die eenheid is de liturgie zowel uiting als bron. Is het dat wat wij nu missen en wat zo veel mensen onbewust de weg naar Chevetogne doet vinden? Het vieren van het mysterie van de ene Christus bracht dom Lambert als vanzelf bij de oecumene, bij de rijkdom van de vele manieren waarop dat mysterie kan worden gevierd en beleefd. Alle engheid van het eigen gelijk wordt hier

doorbroken, de wereld wordt opengegooid. Is dat misschien een andere reden waarom mensen uit onze versnipperde en verbrokkelde samenleving, waar de fundamentalistische zekerheid van het eigen gelijk altijd om het hoekje loert, de weg hebben gevonden naar de erfenis van dom Lambert zoals zij voortleeft in Chevetogne?

Zodra dom Beauduin zijn weg had gevonden, vloeide het ene logisch uit het andere voort en kon niets hem nog tegenhouden, ook de tegenstand niet van oversten en kerkelijke verantwoordelijken. Ze hebben hem het leven zuur gemaakt en hij heeft gevochten voor zijn overtuiging, maar zou het kunnen dat hij het alleen maar heeft volgehouden omdat het om meer ging dan een overtuiging die, zoals wel vaker gebeurt en we zeker in onze tijd overal om ons heen (en als we eerlijk zijn, ook in onszelf) zien, diepe vormen van angst en ongenoegen en woede moet toedekken, met andere woorden: omdat hij in-en-voorbij zichzelf een diepere bron had aangeboord? Als dat geen reden is om een boek als dat van Loonbeek en Mortiau in vertaling uit te brengen!

Me dunkt trouwens dat we ons zouden vergissen als we menen dat wij geen bevrijding van de beklemmende erfenis van de negentiende eeuw met haar overbeklemtoning van rationaliteit, individualiteit en vooruitgang meer nodig hebben. Ik vertaal op dit ogenblik een boek van de Britse theologe Tina Beattie over de nieuwe atheïsten (Richard Dawkins en consorten) en hun succes. De auteur toont op overtuigende wijze aan hoe zowel bij hen als bij veel van hun directe tegenstanders de zin voor gemeenschap – als te vieren en zin aanreikend – verloren is gegaan.

Ik heb me tijdens het vertalen van de biografie van dom Beauduin overigens meer dan eens afgevraagd hoe de man op de ontwikkelingen van de laatste decennia – in en buiten de kerk – zou reageren, en zelfs of hij ooit heeft kunnen voorzien dat bijvoorbeeld de liturgische beweging waarvoor hij zich zozeer heeft ingezet, na de bekroning die Vaticanum II voor haar betekende, zo snel, althans op het eerste gezicht, zou afglijden en verwateren. Zou hij, zoals Jacques Mortiau denkt, creatief genoeg zijn geweest om nieuwe, onvermoede initiatieven te nemen? Of heeft hij, die door zijn herkomst van jongs af aan zo sterk in de levende traditie geworteld was, nooit kunnen bevroeden dat de bekrompenheid van de ‘kleine traditie’ zou leiden tot een massale afwijzing van traditie tout court?

Onwillekeurig gaan mijn gedachten naar de heilige Theresia van Lisieux, die in hetzelfde jaar werd geboren als hij, maar in plaats van de solide warmte van een boerengezin in haar jeugd de verwrongen genegenheid van een kleinburgerlijke familie heeft gekend. Dat ze in Vlaanderen ‘klein Treeske’ werd genoemd, was niet alleen om haar te onderscheiden van de ‘grote’ Teresia, die van Avila, het was ook een verwijzing naar de zoeterige sfeer waarin haar verering lang heeft gebaad en naar het benepene en amechtige van wat haar ideaal leek. Nergens is bij haar op een expliciete manier iets te vinden van de grootse visies die dom Lambert hebben gestuwd. Maar vanuit haar gekwetst zijn heeft ook zij de beklemming van het negentiende-eeuwse christendom doorprikt om door te stoten tot wezenlijke gemeenschap. Vanaf Pasen 1896 is zij van binnenuit gaan aanvoelen wat het kan betekenen helemaal geen geloof te hebben, en van dan af zag zij haar roeping in het hart van de kerk. Wonder, hoe zo verschillende roepingen – dom Lambert was elk jaar met Pasen vervuld van vreugde – doorstoten tot dezelfde kern.

Ik wil nog even terug naar het begin, naar de brede en goed onderbouwde kijk die Chevetogne als erfenis van dom Lambert heeft meegekregen. Vijftien jaar geleden werd ik door een van de monniken van Chevetogne attent gemaakt op een in het Frans vertaald boek van een Roemeense monnik die door toedoen van de Securitate jarenlang in de gevangenis had doorgebracht: *Dagboek van de vreugde* van Nicolae Steinhardt. Omdat ik het

wilde vertalen, zocht ik contact met Olivier Clément, de grote orthodoxe theoloog die het woord vooraf had geschreven. Zijn eerste vraag was waar en hoe ik in godsnaam dat weinig bekende boek had leren kennen. ‘Via Chevetogne’. ‘Ik had het moeten weten!’ Met zijn spitse pen omschrijft Steinhardt wat voor hem tot het wezen van een monnik behoort: ‘Monniken zijn blije mensen – ze lopen daar niet mee te koop, uit respect voor het menselijk opzicht, maar als ze onder elkaar zijn, god, wat een vrolijkheid! Duivels en ambtenaren zijn vol bitterheid. Ik wed dat er in de hemel niets dan guitige vrolijkheid is.’ Als één ding dom Lambert kenmerkt, zo leerde ik tijdens het vertalen van zijn biografie, dan is het wel zijn guitigheid.

Wouter Meeus

© Stichting Sint Benedictus